

het verleden, vergroeid met feodalisme en militarisme. Zij konden maar moeilijk accepteren dat een opstand zonder steun van de burgerij geen kans van slagen had. De brug naar de burgers was voor deze edelen te ver weg, terwijl de rijke burgerij wel kans zag om rijkdommen te verwerven en daarvoor macht en aanzien te kopen. De man die door een onbezonnen actie, het veel te vroeg aanvallen van Den Briel, medeverantwoordelijk was voor het succesvolle verzet van de Hollandse steden, joeg diezelfde steden tegen zich in het harnas. Zijn wreedheden tegen katholieken, zijn eigengereidheid bedreigde de burgerlijke samenleving. Het is de verdienste van Willem van Oranje dat hij wél inzag dat de burgerij de toekomst van de Republiek was. Daarom is hij de 'vader des vaderlands' geworden en wordt Lumey beschouwd als een soort van oorlogsmisdadiger.

Het boek van Oosterhuis laat zien dat de moordenaar van de martelaren van Gorcum vooral een symbool is van een verdwijnende groep in de samenleving van de Republiek. De tragiek van de edelen: nog wel nodig om de koning van Spanje te bestrijden, maar overbodig in de nieuwe samenleving.

Jos Trippenree

Gouden Eeuw

Wim Wennekes,
Gouden handel (Atlas,
Amsterdam 1996)
471 blz.

Er is nu een boek verschenen dat eigenlijk onder het hoofdkussen van elke docent geschiedenis hoort te liggen. Voor het eerst is hier een samenhangend verhaal over de Nederlandse ontdekkingen; het verhaal van de pioniers en van alle producten die door de Republiek over de hele wereld werden ontdekt en verhandeld. Hier is de geschiedenis van de VOC, de WIC en de Noordse Compagnie. Hier wordt de Itinerario van Jan Huyghen van Linschoten herverteld, krijgt het verhaal van het Behouden Huis zijn plaats binnen de context van de reizen om de noord en worden de daden van Jan Pieterszoon Coen op hun juiste waarde geschat. Wim Wennekes, schrijver van *De aartsvaders*, een onderzoek naar de grondleggers van de grootste Nederlandse bedrijven, weet van begin tot eind te boeien. En het eind zou ook het begin kunnen zijn: een glossarium waarin alfabetisch een beschrijving van alle producten die door de Republiek in de 17e en 18e eeuw zijn verhandeld. Zelf raadt de auteur in zijn voorwoord ook aan om eerst in dit glossarium te snuffelen om alvast in de stemming te komen voor de Nederlandse handelsgeest van de gouden eeuw.

Met deze raad geeft Wennekes tevens aan met welk doel voor ogen dit werk tot stand is gekomen. Hij probeert een tussenweg te bewandelen tussen de traditionele chronologische geschiedenis en de thematische aanpak. De economische rode draad in de vaderlandse geschiedenis zorgt voor de noodzakelijke kennis over de wereldroem van de Republiek die nog steeds miljoenen toeristen naar de monumenten van toen doet komen. Die miljoenen toeristen komen vaak uit

landen die in het verleden vooral met die Republiek te maken hadden, zoals Japan, waar tot 1854 de tweede taal Nederlands was. Andere toeristen zijn op zoek naar het gebied waar hun wortels liggen, zoals de Amerikanen.

Het lijkt wel of al die toeristen beter begrijpen hoe uniek de prestatie van dat kleine landje in de 17e eeuw was, dan de Nederlanders zelf. Daarom is het goed dat er een boek als dat van Wennekes is verschenen, al is het maar omdat na lezing van *Gouden handel* vooral verbazing overblijft. Verbazing over de grote warenkennis van de Nederlanders in de Republiek, vooral gebaseerd op het feit dat het eigen land zo weinig grondstoffen kende dat de blik wel naar buiten gericht moest worden. Daarnaast zorgt diezelfde rode draad ervoor dat de lezer begint te begrijpen waarom er in het verleden zoveel oorlogen werden gevoerd, namelijk vooral om de macht over handelswegen en producten.

Het is te hopen voor Wim Wennekes dat de docent die kennis heeft genomen van alle aspecten van de Nederlandse expansiedrang iets van die verbazing op zijn leerlingen kan overbrengen, zodat er weer een nieuw licht over de handelsgeest van de 17e eeuw zal schijnen.

Jos Trippenree

Europa

Pim den Boer, *Europa. De geschiedenis van een idee* (Uitgeverij Prometheus, Amsterdam 1997), 167 blz.

Jacques le Goff, *De geschiedenis van Europa* (Uitgeverij Prometheus, Amsterdam 1997), 79 blz.

Pim den Boer (UvA) had in 1993 een aandeel in het Engelse Open University-project 'The History of the Idea of Europe'. Zijn bijdrage daarin vormt het hoofdbestanddeel van het boekje *Europa. De geschiedenis van een idee*, waarmee hij de weg vervolgt die hij in zijn oratie uit 1989 is ingeslagen. Hij is op zoek naar ideeën in het verleden omtrent de identiteit van Europa.

Welke schrijvers hebben een gemeenschappelijke Europese cultuur geïdentificeerd? De oude Grieken deden het. Europa betekende voor hen vrijheid; Azië (lees: het Perzische Rijk) was de zetel van despotisme. De kerkvaders en de middeleeuwse pausen deden het. De Kruistochten versterkten het westers zelfbewustzijn. De humanisten deden het. Ze koesterden het idee van een 'republiek der letteren'. In de zestiende tot en met de achttiende eeuw werd Europa door onderlinge oorlogen in beslag genomen. Tegelijk groeide door de koloniale expansie het Europese superioriteitsbesef, dat culmineerde tijdens het Modern Imperialisme van de late negentiende eeuw. Inmiddels bleven kunstenaars en geleerden over de grenzen heen communiceren.

Den Boer laat zo een hele stoet aan denkers en kaartenmakers de revue passeren. Een duidelijke lijn is niet altijd te herkennen. Na de verlichtingsfilosofen en het tijdvak van de Franse Revolutie en Napoleon - waarin nadruk op universalisme lag - kreeg het begrip Europa nieuwe formuleringen. 'Zetel van de christelijke, in de middeleeuwen gevormde beschaving', zeiden de voorstanders van de restauratie. 'Zetel van vrijheid en democratie', zeiden de progressieven. Vervolgens was er de paradox van de negentiende eeuw: de hoogtij van het nationalisme viel samen met de era van Europese suprematie. Het blanke ras triomfeerde over de wereld, maar

